

9x

levend laagveen

Ontdek oer-Hollandse landschappen

Inhoudsopgave

9x LEVEND VEEN

GEBIEDEN

EXTRA

Laagveen

*Hoe mooi voor 't oog de dulen die zich buigen
Op laagveen sudder tussen statig riet
Waar klanken sonateren tot een lied
Als wind zich dartelt door de groene kuiven
Hoe mooi voor 't oog het peilloos zwarte water
Waarin de snoek staat en de winde schiet
En eenden baltsen onder luid gesnater
Hoe mooi voor 't oog de dotters in het gras
De naam van 't paradijs?
Nieuwkoopse plas*

Adriaan van Dam
dichter

Welkom!

Beste natuurliefhebber,

Uitgestrekte drassige graslanden met grazende koeien, kaarsrechte slootjes, ruisende rietkragen en weidse wateren: dat is het oer-Hollandse landschap van onze laagveengebieden. Trek je wandelschoenen aan of stap in een kano en ontdek het laagveen met al zijn bijzondere planten en dieren van heel dichtbij.

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten hebben negen wandel- en kanoroutes uitgekozen die je dwars door het laagveen leiden. Je komt op plekken waar vroeger turf werd gewonnen waardoor dit unieke landschap is ontstaan. Even waan je je in die vervlogen tijden. Tot de vele vogels je weer terugfluiten naar het heden. Ontdek waarom dit landschap het waard is om beschermd te worden. Beleef de rust en de ruimte om je heen. Ontdek, beleef en ... geniet!

Veel plezier!

WATERLELIE
ZOMER

KANOROUTES
VOORJAAR, ZOMER

OTTER
HELE JAAR

SCHAATSEN
WINTER

Oer-Hollands landschap

Nederland. Prachtige wolkenluchten, eindeloze vergezichten over laag land en water, water, water. Tussen dat water velden vol riet, weilanden met grazende koeien en moerassen op veengrond. Laagveen is het oer-Hollandse landschap dat je voor je ziet als je aan Nederland denkt.

Bijzonder fenomeen

Laagveen is een bijzonder fenomeen. Het is een grondsoort die vrijwel uitsluitend uit afgestorven resten van planten en bomen bestaat. Omdat deze dode planten onder water liggen, zijn ze afgesloten van zuurstof en verteren daardoor niet. Laagveen wordt dus onder water gevormd.

Verlanding: van water naar land

De afgestorven plantenresten hopen zich op en vormen steeds dikker wordende matten onder water. Uiteindelijk verandert hierdoor water in land. Zompig land, dat wel. Voor mensen is laagveen moeilijk begaanbaar, maar voor veel planten en dieren is het een onmisbaar leefgebied.

Veel soorten planten en dieren

Verlanding is een proces van tientallen jaren. Ieder stadium brengt weer andere planten en dieren met zich mee. In een laagveengebied komen daarom heel veel verschillende – en vaak ook zeldzame – soorten planten en dieren voor.

LIFE+ Nature

‘Nieuw leven in het veen’ is een LIFE+ Nature-project. LIFE+ Nature is het Europese cofinancieringsprogramma voor projecten die de Europese biodiversiteit in kwetsbare ecosystemen beschermen. LIFE+ draagt bij aan de realisatie van Natura 2000, het Europese natuurnetwerk van beschermde natuurgebieden. Sinds 1992 zijn er bijna 4.000 natuurherstelprojecten medegefinancierd.

GROTE VUURVLINDER
ZOMER

BLAUWBORST
VOORJAAR

VAAREXCURSIES
VOORJAAR, ZOMER, HERFST

FUUT
HELE JAAR

Nieuw leven in het veen

Laagveen, dat zo karakteristiek is voor ons land, komt bijna nergens anders ter wereld voor, net als de dieren en planten die erin leven. Dat maakt het dubbel zo bijzonder.

En dubbel zo kwetsbaar. De laagveengebieden in Nederland hebben hulp nodig. Als we niets doen, veranderen deze unieke, open gebieden op veengrond op den duur allemaal in bos en daarmee verdwijnen ook alle dieren en planten die alleen hier voorkomen. Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zijn daarom het project 'Nieuw leven in het veen' gestart. Een grootschalig en gezamenlijk project (2013-2018) om acht van deze laagveengebieden te herstellen en ze zo voor ons land, voor de wereld en voor de toekomst te behouden.

Rijksmuseum

Deze grote opknappbeurt voor acht Nederlandse laagveengebieden kun je vergelijken met de restauratie van het Rijksmuseum. Laagveen en museum zijn beide uniek voor ons land. Ze maken deel uit van onze cultuurhistorie, ons nationale erfgoed. En dat willen we natuurlijk graag behouden!

Kom genieten!

Er is hard gewerkt de afgelopen vijf jaar en de resultaten daarvan willen we je graag laten zien! Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer hebben in laagveengebieden wandel- en kanoroutes. Die routes vind je in dit boekje. Ze leiden je langs de mooiste én nieuwste plekken van het laagveen. We hebben knuppelpaden aangelegd zodat je met droge voeten door het natte veen kan wandelen, en de kanoroutes voeren je langs de fraaiste veenlandschappen. Bewaar het boekje goed, want laagveen wordt in de loop van de tijd alleen maar mooier. Kom genieten!

Meer over ontstaan, herstel, beheer en behoud van laagveen lees je op bladzijde 4 en 26.

SPOT

Opknopbeurt laagveen

Zes verlandingsstadia

1. Dichte massa's waterplanten vormen drijvende matten op het water
2. Deze drijvende matten verlanden naar jong rietland en trilveen
3. Veenmosrietland ontwikkelt zich
4. Moerasheide volgt
5. Ruigte en wilgenstruweel komen op
6. Moerasbos ontstaat

Laagveen in Nederland

De gebieden van het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen':

Wormer- en Jisperveld

Botshol

Nieuwkoopse Plassen

Westbroekse Zodden

Oostelijke Vechtplassen

Vuntus

Oostelijke Vechtplassen

Het Hol

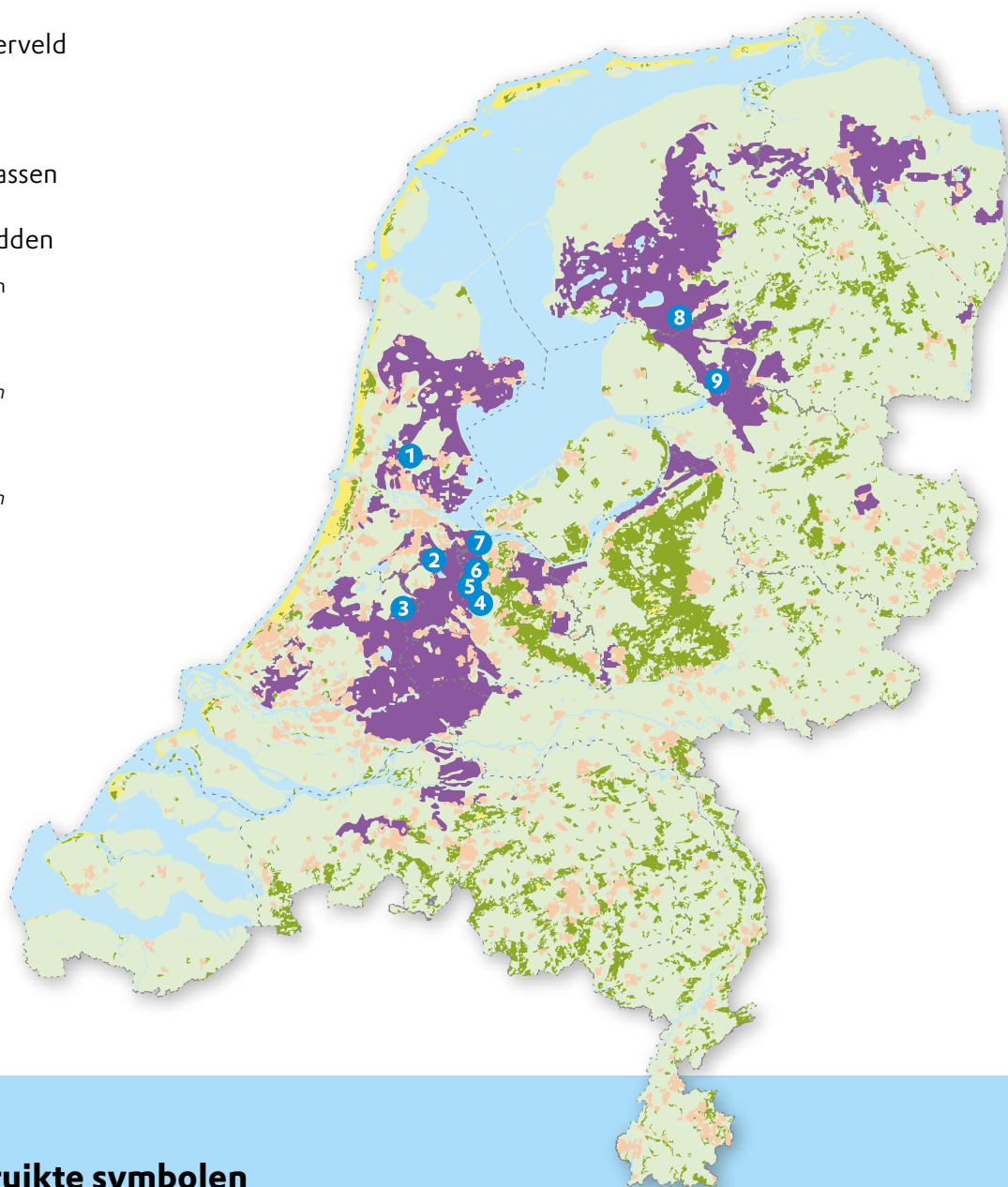
Oostelijke Vechtplassen

Naardermeer

Rottige Meente

De Wieden

 laagveen

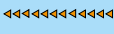
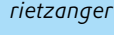

Overzicht gebruikte symbolen

	Wandelroute
	Kanoroute, -verhuur
	Aanlegsteiger
	Gehandicapten
	Veerpont
	Vaarexcursie
	Honden niet toegestaan
	VVV-kantoor
	Parkeerplaats
	Informatiecentrum
	Informatiepaneel
	Knooppunt
	Uitzichtpunt

	Bankje
	Fort
	Molen
	Horeca
	Speelnatuur
	Camping, kampeerplek

Overige

	Alternatieve route
	Soorten die afgebeeld staan op foto's zijn cursief in de hoofdttekst weergegeven

Wormer- en Jisperveld, vlak bij Wormer ■ 6,7 km

Soortenspotter

grutto, kievit, echte koekoeksbloem, roerdomp, rietzanger, ronde zonnedauw

Topseizoen

LENTE EN ZOMER ► weidevogels, bloemen, insecten

Boswachter Jowien van der Vegte (Natuurmonumenten):

“Ik vind het Wormer- en Jisperveld prachtig! En ook zo typisch Hollands: de afwisseling van water en weilanden met veel vogels, molentjes en koeien. Je kunt hier enorm ver kijken en dat geeft een geweldig gevoel van openheid en ruimte.”

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ► Rondje Wormer- en Jisperveld

MARKERING ► Geen, knooppuntennetwerk

STARTPUNT EN PARKEREN ► Kanoverhuur De Zwethoeve, Molenpad 1 Jisp of Kanocentrum Bloem, Poelweg 1B Wormer

BEZOEKERSCENTRUM DE POELBOERDERIJ ► Veerdijk 106 Wormer

HORECA ► De Lepelaar, Molenpad 2 Jisp

HONDEN ► Niet toegestaan

MEENEMEN ► Kano, handdoek, waterdichte tas, verrekijker, picknick

SCHAATSEN ► De Bannetocht, als er echt natuurijs ligt

IN HETZELFDE GEBIED

WANDELEN ►

- Wandelroute Schaalsmeerpolder (4,4 km)

FIETSEN ►

- Fietsroute Wormer- en Jisperveld (27,3 km)

KANOËN ►

- Markenroute (9 km, blauw)
- Baanakkersroute (8 km, rood)
- Gansslootroute (9 km, groen)

De drie W's Denk je aan het Wormer- en Jisperveld, dan denk je aan water, weidevogels en weidsheid. In een kano verdwijnt de grens tussen land en water. Oeverplanten gaan over in waterplanten, golven kalven de kades af, het land groeit het water in. De koeien lijken hier op het water te grazen en de *grutto's* en kieviten stijgen boven dit alles uit. Welkom in het grootste aaneengesloten veenweidegebied van West-Europa!

Het Grutto- en Graspieperveld Bijna alle weidevogelsoorten die in Nederland voorkomen, broeden hier: *grutto's*, kieviten, tureluurs, scholeksters en graspiepers. In het voorjaar klinkt hun luide geroep tot ver in de omtrek. Tuur af en toe tussen het riet door. Misschien zie je wel een gruttokuiken parmantig door het gras stappen.

Roerloze rietstengel Varend door het veen, hoor je soms een vreemd geluid opklinken uit het riet. Eerst denk je aan een misthoorn, maar dan al snel: een *roerdomp*! Deze schuwe vogel hult zich in oud riet en geheimzinnigheid. Zijn paalhouding is beroemd: door stokstijf tussen de rietstengels te gaan staan, valt hij totaal niet op. Behalve als hij van zich laat horen.

Bovenste bodemlaag In het kader van het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen' is in het Wormer- en Jisperveld onder meer de bovenste bodemlaag van hooilanden verwijderd. Hierdoor kunnen karakteristieke laagveenplanten weer hun kop opsteken.

voelen

Vakkundige val

De dauwdruppels van de ronde zonnedaauw zijn zo kleverig dat insecten eraan blijven plakken en niet meer los kunnen komen. Voor mensen is hij gelukkig ongevaarlijk ...

Botshol, vlak bij Vinkeveen ■ 12 km

Soortenspotter

aalscholver, bruine kiekendief,
galigaan, *grote ratelaar*, kleine karekiet,
 krooneend, *lepelaar*, veenpluis

Topseizoen

ZOMER ▶ waterplanten, rietvogels,
orchideeën

HERFST ▶ watervogels

Bezienswaardigheid

Fort in de Botshol

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Wandelroute Botshol

MARKERING ▶ Gele pijltjes, route uit te breiden met 2,5 km (Waverhoek)

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Zwarte Schuur, Botsholsedijk 30-32 Waverveen (12 km) of TOP-locatie Winkelpolder, Vinkekade 75 Vinkeveen (13,5 km)

TOEGANKELIJKHEID ▶ Wandelroute niet toegankelijk tijdens het broedseizoen (15/3 – 16/6)

HONDEN ▶ Niet toegestaan

VAREN ▶ Varen op de plassen van 16 juni tot 1 april. Huren van kano is mogelijk. Vanaf half juni tot en met september zijn er in Botshol twee vaarexcursies per week.

MEENEMEN ▶ Verrekijker, vogelgids, bergschoenen (bij nat weer laarzen)

IN HETZELFDE GEBIED

WANDELEN ▶

- Wandelroute Waverhoek (2,5 km)
- Waardassackeroute (5 km)

Boswachter Olga Ekelenkamp
(Natuurmonumenten):

“Heerlijk varen op je dooie akkertje langs de petgaten en legakkers: de wind door je haar, overal wuivend riet, de overweldigende vogelgeluiden en kleurrijk bloeiende flora. Aan de horizon zie je Amsterdam: wat een contrast met de rust en weidheid van Botshol!”

Zwart-wit In Botshol vliegen de vogels om je oren. Van de witte zilverreiger tot de kleine karekiet en alles wat daartussen zit. Laagveen betekent water en water betekent vogels. Je kunt hier de fraaibesnavelde *lepelaar* zien en het kenmerkende geluid van de snor horen. Er broeden *krooneenden* en luid roepende weidevogels. Trekvogels komen en gaan en in de winter verblijven hier tal van ganzen- en eendensoorten. Als je de uitgebreide route volgt, kom je langs Waverhoek waar veel vogels hun voedsel zoeken. Verrekijker mee!

Unieke uitersten De rust van de natuur ervaren met uitzicht op de skyline van Amsterdam: dat kan in Botshol. Vanaf de Botsholsedijk kijk je uit op twee verschillende landschappen: het hooggelegen Botshol met zijn uitgestrekte rietlanden en de veel lager gelegen polder Groot Mijdrecht met zijn kaarsrechte sloten.

Cruciale kranswieren Botshol stond vele jaren bekend als één van de belangrijkste groeiplaatsen van kranswieren, de voorouders van de landplanten. Deze sierlijk in het water zwevende planten zijn van enorm belang voor het laagveen. Het zijn de eerste planten die de verlanding op gang brengen. Ze leven alleen in schoon water, dus als dat er is, kun je ze zien. Door het uitbaggeren van sloten en het creëren van extra open water voor LIFE-project ‘Nieuw leven in het veen’ geeft Natuurmonumenten deze cruciale kranswieren een nieuwe kans.

horen

Klinkende vogels

Hoor hoe de wind het riet laat ruisen en geniet van het scala aan vogelgeluiden.

Soortenspotter

blaasjeskruid, blauwborst, dotterbloem, lepelaar, purperreiger, rietzanger, waterlelie, watermunt, zwarte stern

Topseizoen

LENTE ▶ rietlanden

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Rode kanoroute

MARKERING ▶ Rode pijltjes

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Kanoverhuur Nikano, Simon van Capelweg 111 Noorden

HORECA ▶ Café de Klinker, Bistrobar 't Leeuwkje

HONDEN ▶ Toegestaan in kano, niet aan land

MEENEMEN ▶ Verrekijker, zoekkaarten, vogelgids, waterdichte tas, zonnebrandcrème, pet

SCHAATSEN ▶ In een strenge winter kun je heel mooi schaatsen in de Nieuwkoopse Plassen

IN HETZELFDE GEBIED

FIETSEN ▶

- Fietsroute Holland op z'n mooist (20,7 km)

KANOËN ▶

- Kanoroute Nieuwkoopse Plassen (8,5 km)
- Otterkanoroute (8,5 km)

Boswachter Juriaan van Leeuwen
(Natuurmonumenten):

"In een kano zit je met je neus op het gemaaide rietland, je ziet de bloemen, de vogels. En die rust is fantastisch. Weg van alles. Het is de ultieme natuurbeleving van dit gebied."

Door de ogen van de otter In een kano ontdek je waarom de otter hier graag leeft. De kans dat je er één tegenkomt is heel klein, ze zijn enorm schuw. Maar je kunt het je natuurlijk wel voorstellen! Neem een virtuele duik in het heldere water en zwem tussen de smakelijke vissen als baarzen en snoeken door; glijd de oever op en verorber je buit; verschuil je tussen het dichte riet en poets je vacht totdat die weer helemaal waterdicht is voor je volgende duik.

Pas op je vingers Je vaart door kleine slootjes met dichtbegroeide oevers en over grote plassen met fraaie vergezichten. In het water van de Nieuwkoopse Plassen leeft een vleesetende plant, het *blaasjeskruid*. Boven water zien de gele bloemen er vrij onschuldig uit. Onder water zweven de talloze blaasjes die nietsvermoedende waterdiertjes naar binnen zuigen. In de kleinere slootjes kun je deze bijzondere plant in het water zien drijven.

Open Veel sloten in de Nieuwkoopse Plassen waren dichtgegroeid. Om het zeldzame laagveenlandschap – en alle daarbij behorende planten en dieren – te behouden, heeft Natuurmonumenten in het kader van het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen' de sloten open gegraven en zijn er weer plassen ontstaan. Een laagveengebied beheren betekent hard werken: zou je niets doen, dan verdwijnt het. En dat zou eeuwig zonde zijn.

Paarse reiger Tijdens het varen zie je misschien wel een reiger overvliegen. Kijk dan even goed. Is het de bekende blauwe reiger of de veel zeldzamere *purperreiger*? De blauwe vliegt met gestrekte vleugels, de purperen houdt ze ietwat geknikt. Purperreigers leven in het broedseizoen in een kolonie, aan de rand van het gebied.

ruiken

Mmm... munt

Ruik je ineens de frisse geur van munt? Dan groeit er watermunt in de buurt. Deze welriekende plant met lila bloemen vind je langs de oevers.

Westbroekse Zodden, ten noorden van Utrecht ■ 13 km

Soortenspotter

grote zilverreiger, *kleine karekiet*, moeras-
kartelblad, ree, rietgors, rietorchis, schiet-
wilg, waterdrieblad, *veenmos*

Topseizoen

LENTE EN ZOMER ► bloemrijk grasland,
broedende vogels, libellen

Bezienswaardigheid

Fort Ruigenhoek, Streekmuseum
VredeGoed

Boswachter Paul Suurmond
(Staatsbosbeheer):

"In het noorden de bossen van de Utrechtse Heuvelrug, in het zuiden de stad Utrecht. En om je heen niets anders dan het geluid van ontelbare vogels. Prachtig."

Nat, natter, natst De Westbroekse Zodden zijn behoorlijk nat. Zowel 'broek' als 'zodde' betekent laag en moerassig land. Toch kun je hier prima wandelen dankzij het knuppelpad dat Staatsbosbeheer in het gebied heeft aangelegd. Met droge voeten genieten van natte natuur.

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Zoddenpad en Bert Bospad

MARKERING ▶ Wandelnetwerk Utrecht

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Kerkdijk 85 Westbroek

TOEGANKELIJKHEID ▶ Laarzen of waterdichte schoenen aanbevolen in natte tijden

HONDEN ▶ Niet toegestaan

MEENEMEN ▶ Stevige schoenen of laarzen

OVERIG ▶ Zie klompenpaden.nl/zoddenpad

Bomen van het broekbos De bomen die in het broekbos groeien, houden juist van natte voeten. Schietwilg en zwarte els bijvoorbeeld. In voorjaar en zomer kun je de schietwilg goed herkennen aan zijn lichtgroene, langwerpige blaadjes die in de zon zilverachtig oplichten. De bekende propjes van de zwarte els steken fraai af tegen de ijsblauwe winterluchten.

Oerschoon In dit gebied groeit het zeldzame trilveen. Een wonderlijke, trampolineachtige, drijvende plantenmat boordevol bijzondere plantensoorten. Doordat in de Westbroekse Zodden de bovenste grondlaag is afgegraven, voor het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen', krijgt het kwelwater weer de ruimte. Soms kleurt dit water bruin omdat er veel ijzer in zit. Dat doet echter niets af aan de zuiverheid ervan. Roestbruin is oerschoon.

voelen

Spons

Het veenmos waaruit laagveen bestaat, werkt als een spons. Het kan 15 tot 25 keer zijn eigen gewicht aan vocht vasthouden! Proef op de som? Pak een plukje veenmos en knijp het uit.

Soortenspotter

gele lis, gele plomp, groene glazenmaker, kleine karekiet, krabben-scheer, waterlelie

Topseizoen

LENTE EN ZOMER ▶

waterplanten, libellen

Bezienswaardigheid

Fort Kijkuit (onbemenste tentoonstelling laagveen)

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Kanoroute Vuntus

MARKERING ▶ Genummerde routepaaltjes (1-14)

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Botenverhuur Abrona Robberse Eiland, Oud-Loosdrechtsedijk 234 Loosdrecht

BEZOEKERSCENTRUM ▶ Fort Kijkuit, Gabriëlweg 6 Kortenhoeve en Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek, Noordereinde 54-b 's-Graveland

HORECA ▶ Diverse plekken in Oud-Loosdrecht

KANO ▶ Verhuurder kano's verstrekt waterdichte tonnetjes

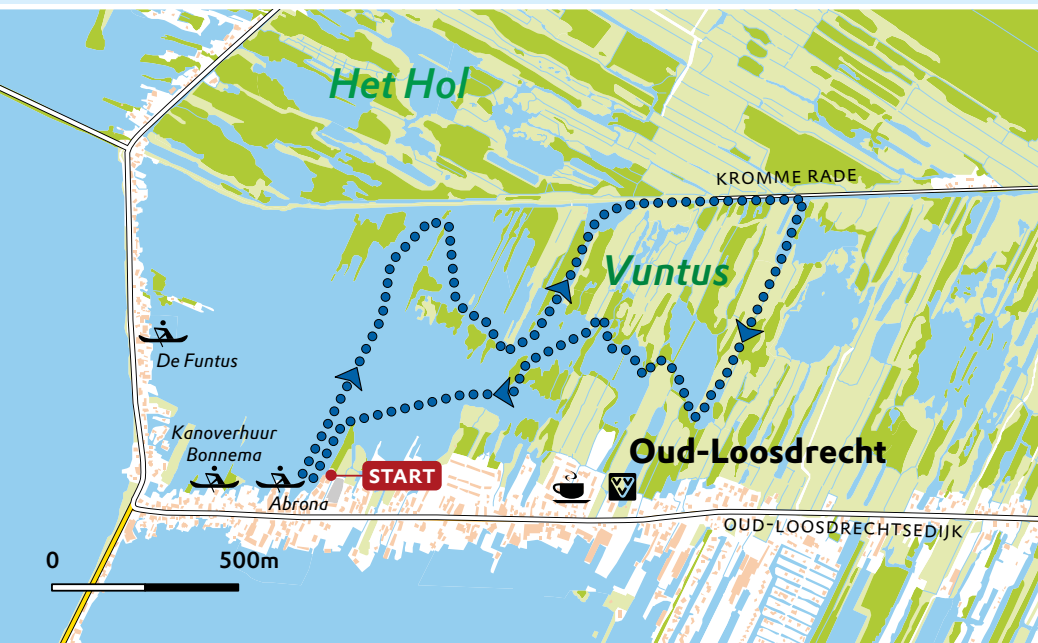
MEENEMEN ▶ Verrekijker, droge kleren, zonnebrandcrème

SCHAATSEN ▶ Tijdens een stevige vorstperiode kun je heel mooi schaatsen in de Vuntus of overige Vechtplassen

IN HETZELFDE GEBIED

WANDELEN ▶

- Wandelroute Oppad en Kromme Rade (9,3 km), pag. 16

Boswachter Tamara Overbeek
(Natuurmonumenten):

“Kanoënd door de kronkelige slootjes van de Vuntut is voor mij de beste manier om het gebied te beleven. Dan ervaar ik de rust van het water en geniet ik tegelijkertijd van een prachtig vogelconcert.”

Bloemenzee Op de Vechtplassen vaar je in het voorjaar en de zomer tussen de sprookjesachtige waterlelies. Hun fraai gestileerde, witte tot roze bloemen vormen een mooi contrast met de wat ruigere, knalgele bloemen van de *gele plomp*. Boven deze bloemenzee jagen de al even zo kleurrijke libellen. Ze grijpen met hun poten rondvliegende insecten als muggen zo uit de lucht. Soms moeten ze even uitblazen en dan kun je ze zien zitten op zo'n geweldig groot waterlelieblad.

Zuiver water Voor het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen' zijn sloten verlegd, gebaggerd of breder gemaakt en zijn oevers vrijgemaakt van bomen en struiken. De waterlelies die je hier ziet, zijn een goede graadmeter voor schoon water. De waterhuishouding is zo ingericht dat het schone, opborrelende grondwater zo veel mogelijk wordt vastgehouden. In dit zogeheten kwelwater gedijen de laagveenplanten. De Vechtplassen zijn dus van het zuiverste water.

Drijfzaad Soms zie je zaden drijven op het wateroppervlak. Planten als waterlelies laten hun zaden los in het water. Het water neemt de zaden mee en zo verspreidt deze plant zich. Ook *gele lis* die langs de oevers groeit, maakt op deze manier gebruik van het water. De drijvende zaden worden door de stroom meegevoerd en na een tijdje verteert het vruchtvlees. Daardoor zinken de zaden naar de bodem waar ze weer uitgroeien tot nieuwe plantjes van de *gele lis*.

ruiken

Laagveenlucht

Varend over de plassen stijgt soms de wat zoetige, aardse geur van rottende planten op uit het water. Laagveen in wording.

Soortenspotter

dotterbloem, echte
koekoeksbloem, katten-
staart, ree, rietorchis

Topseizoen

LENTE EN ZOMER ▶

bloeiende waterplanten,
libellen, moerasbos

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Wandelroute Oppad en Kromme Rade

MARKERING ▶ Rood-witte pijltjes (LAW)

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Emmaweg 82 Kortenhoef

BEZOEKERSCENTRUM GOOI EN VECHTSTREEK ▶ Noorderinde
54-b 's-Graveland

HORECA ▶ Ottenhome, Zuwe 20 Kortenhoef en
Eetcafé De Eend, Horndijk 23 Loosdrecht

HONDEN ▶ Toegestaan, mits aangelijnd

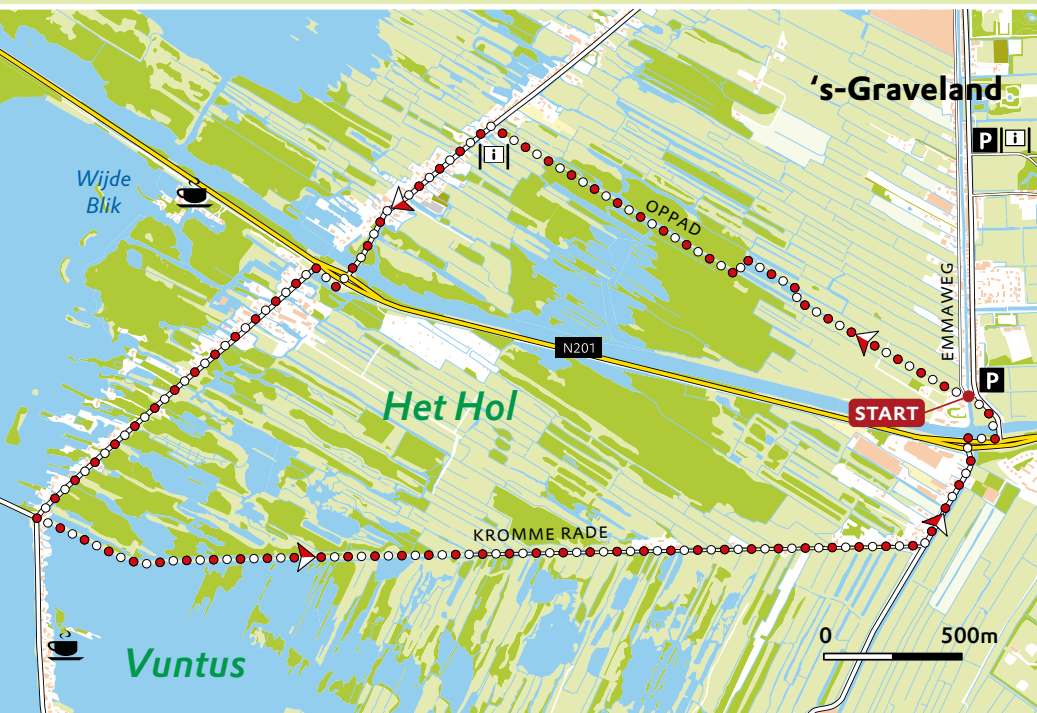
MEENEMEN ▶ Waterdichte schoenen, verrekijker

SCHAATSEN ▶ Tijdens een stevige vorstperiode kun je heel
mooi schaatsen in de Vechtplassen

IN HETZELFDE GEBIED

KANOËN ▶

- Route Vuntus-Loosdrechtse Plassen (4,8 km)

Echte koekoeksbloem Deze wandelroute voert je langs water, rietland en bos. Langs de oevers groeit de roze gekleurde *echte koekoeksbloem*. Ga even door de knieën (of hurk liever, dan houd je ze droog) en kijk of je plukken schuim ziet zitten op de bladeren. Dit 'koekoeksspog' komt van de larve van een schuimcicade die leeft van het plantensap. Vroeger dacht men dat het spuug van de koekoek was ...

In het kader van het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen' heeft Natuurmonumenten de oevers vrijgemaakt van struiken en boompjes zodat onder meer de *echte koekoeksbloem* weer de ruimte krijgt om te groeien.

Sporen uit het verleden Je wandelt dwars door het plassengebied bij Kortenhoef en Loosdrecht. Weidse uitzichten en beschutte moerasbossen wisselen elkaar af. Sporen uit het verleden zijn hier bewaard gebleven. Het oude kerkenpad bijvoorbeeld. Vroeger liepen hier iedere zondag mensen uit 's-Graveland

Boswachter Warner Reinink
(Natuurmonumenten):

"Je wandelt hier door de achtertuin van de Vechtplassen, waar je uitzicht hebt op schilderachtige vergezichten met water, riet en veenmosrietland. Met een beetje geluk zie je een ree."

naar de kerk in Kortenhoef. Ook de Kromme Rade stamt uit voorbije tijden. Het is de oude grens tussen Holland en Utrecht.

Schaatsen! Het komt niet heel vaak voor, maar als het zover is, dan is het feest: schaatsen op de Vechtplassen! Op het ijs begeef je je midden in het gebied en word je onderdeel van de natuur. Glijd over uitgestrekte plassen en smalle sloten, langs rietstroken en moerasbossen. Laagveen is het ultieme Hollandse schaatslandschap.

horen

Fluitende vleugelslag

In dit waterrijke gebied barst het van de vogels. Hun fraaie gezang, doordringende geroep, vrolijke gekwetter en fluitende vleugelslag hoor je overal om je heen.

Naardermeer, vlak bij Naarden ■ 2,5 km

Soortenspotter

aalscholver, buizerd, grote zilverreiger, krakeend, kuifeend, ree, rietorchis, veenpluis, visdief, waterlelie

Topseizoen

LENTE ▶ orchideeën, bloeiende hooilandplanten

ZOMER ▶ watervogels

WINTER ▶ ganzen, duikeenden

Boswachter Hanne Tersmette
(Natuurmonumenten):

“Het is belangrijk om onze laagveen-gebieden te koesteren. Als je niets zou doen, verdwijnt het laagveen en daarmee ook alle zeldzame planten en dieren die er leven. Nu zien we hier straks weer soorten waar ik heel blij van word, zoals ronde zonnedauw en moeraskartelblad.”

Lekker struinen door de modder

Helder water, dicht moerasbos en drassige weilanden; het Naardermeer ligt als een groene oase tussen Amsterdam en Hilversum. Een heel natte oase welteverstaan! Trek laarzen of stevige wandelschoenen aan en neem anti-muggenspray mee. Struin over modderige paden, tuur de horizon af naar de kleurrijke purperreiger en ontdek talloze vogels in de rietkragen.

Nu water, straks rietland In het kader van het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen' heeft Natuurmonumenten een flink stuk land afgegraven om de vorming van laagveen weer een kans te geven. Nu water, straks rietland met veenmos en andere laagveenplanten die op hun beurt weer tal van vogels aantrekken zoals blauwborsten, rietzangers en purperreigers.

Pluis in het veen Het moerasbos van het Naardermeer is een prachtige en soms ook wat geheimzinnige plek. Wandel je hier in april of mei (of september-oktober), dan kun je een witte deken zien liggen over het sterrenmos. Daar bloeit het wonderlijke *veenpluis*.

Nog meer vogels 's Winters komen allerlei eenden naar het meer. De sierlijke *grote zilverreigers* zijn vaak te zien rond de Muggenbult. En vergeet niet naar boven te kijken voor het geval de zeearend zijn dagelijkse rondje Naardermeer maakt.

zien

Puntgaaf uitzicht

Vanaf uitzichtpunt Muggenbult kijk je uit over een grote, open waterplas.

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Rondje Uitzichtpunt Muggenbult

MARKERING ▶ Blauwe pijltjes

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Meerkade 2 Naarden

HORECA ▶ Gasterij Stadzigt

TOEGANKELIJKHEID ▶ Bij nat weer kan de route erg blubberig zijn. Trek laarzen aan.

HONDEN ▶ Niet toegestaan

VAREN ▶ Vaartochten van april tot oktober

MEENEMEN ▶ Stevige wandelschoenen, verrekijker, vogelgids

OVERIG ▶ Het Naardermeer is ook fraai te zien vanuit de trein

IN HETZELFDE GEBIED

WANDELEN ▶

- Wandelroute Naardermeer (19,8 km)
- Stadzigt (1 km,)

Soortenspotter

blauwborst, bruine kieken-
dief, grote vuurvliender,
otter, roerdomp

Topseizoen

LENTE ► bloemrijke
graslanden

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ► Wandelroute Rottige Meente

MARKERING ► Rode pijltjes

STARTPUNT EN PARKEREN ► Pieter Stuyvesant-
weg 134 Nijetrijne

INFOPUNT ► Langs de wandelroute

TOEGANKELIJKHEID ► Vrij wandelen op wegen en
paden

HONDEN ► Toegestaan, mits aangelijnd

MEENEMEN ► Hoge en stevige schoenen

KANOËN ► Neem je eigen kano mee of huur een
kano op locatie via www.kayaktjongertours.nl

SCHAATSEN ► Mooi schaatsen over de Scheene

IN HETZELFDE GEBIED

FIETSEN ►

- Fietsroute Rottige Meente en Brandemeer (45 km)

Boswachter Roel Vriesema
(Staatsbosbeheer):

“De sporen van het verleden zijn nog helemaal af te lezen in het landschap, geweldig! Je ziet de lijnen van de legakkers waar het veen lag te drogen en de kaarsrechte sloten om het veen af te voeren.”

Cultuurlandschap Op de kaart is het patroon goed te zien: de rechte sloten en legakkers van het laagveen. In dit eeuwenoude cultuurlandschap zijn natuur en cultuur met elkaar vervlochten. Turfstekers en rietsnijders vormden dit patroon waardoor het bijzondere laagveen kon ontstaan. Tot voor kort was Rottige Meente het domein van rietsnijders. Nu is het voor iedereen mogelijk om dit prachtige gebied te ontdekken.

Rietzangers Nog steeds zijn hier iedere winter rietsnijders aan het werk. Het gesneden riet wordt gebruikt als dakbedekking. Voor de vogels laat Staatsbosbeheer een deel van het riet staan. Tussen de hoge rietstengels is het veilig broeden voor onder meer purperreiger, *roerdomp*, bruine kiekendief en tal van kleine zangvogels – onzichtbaar, maar hoorbaar aanwezig.

Grote vuurvliender De grote vuurvliender komt in nog maar drie gebieden in Nederland voor (en verder nergens anders ter wereld!). Rottige Meente is er één van. Het voldoet aan de eisen die deze zeldzame vlinder stelt: een flink moerasgebied met afwisselend veenmosrietland, rietland en hooiland. En er groeit hier veel waterzuring, een plant waarop ze haar eitjes legt. Voor deze vlinder heeft Staatsbosbeheer in het kader van het LIFE-project ‘Nieuw leven in het veen’ bomen en struiken verwijderd en op enkele plekken de bodem afgeplagd.

Romantisch te water Bij iedere stap die je zet, word je steeds iets verder ondergedompeld in dit mysterieuze laagveengebied. Water afgewisseld met zompig land. Windmolentjes en waterschuiven bepalen of je droge voeten houdt of laarzen aan moet. Veel water betekent ook veel ijs. Ijs om eindeloos over te schaatsen. De Scheene – het veenriviertje waarlangs vroeger turf per boot werd afgevoerd – is één van de meest romantische schaatsroutes in Friesland.

horen

Ssst

Sluit je ogen en luister naar het zingen van de vogels dat zich vermengt met het ruisen van het riet.

PRAKTISCHE INFORMATIE

ROUTE ▶ Kanoroute Belt-Schultsloot/Schinkellanden

MARKERING ▶ Groene pijltjes, uit te breiden met 3 km

STARTPUNT EN PARKEREN ▶ Arembergergracht en Camping Kleine Belterwijde (kanoverhuur)

BEZOEKERSCENTRUM DE WIEDEN ▶ Beulakerpad 1
Sint Jansklooster

HORECA ▶ Restaurant De Belt

HONDEN ▶ Niet toegestaan

MEENEMEN ▶ Verrekijker, waterdichte tas, kanoroutekaart

KAMPEREN ▶ Kamperen op kanokampeervak toegestaan

VAREN ▶ Vaartochten van april tot oktober

SCHAATSEN ▶ Schaatsparadijs in strenge winter

IN HETZELFDE GEBIED

WANDELEN

- Vlonderpad Bezoekerscentrum De Wieden (1 km)

FIETSEN

- Fietsroute De Wieden, langs Giethoorn (43,1 km)

Kijk op de app of website voor meer routes!

Soortenspotter

blauwborst, gevlekte witsnuitlibel, *krabbenscheer*, otter, purperreiger, *ringslang*, *waterlelie*, wulp, zilveren maan, zwarte stern

Topseizoen

LENTE ▶ weidevogels, dotterbloemen

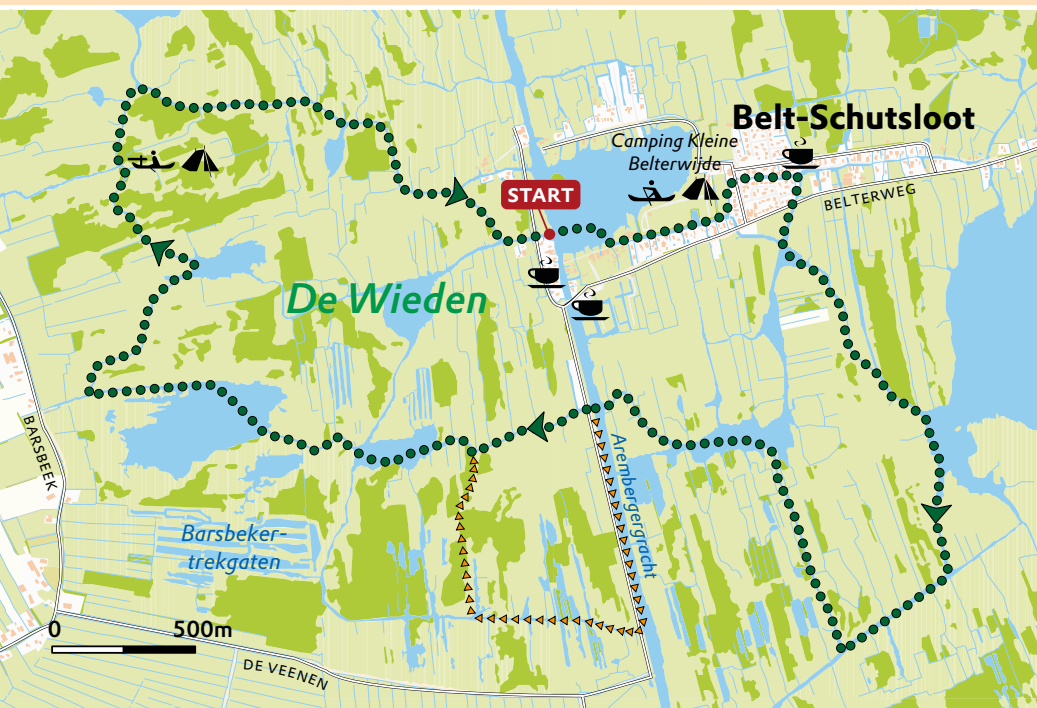
ZOMER ▶ bloeiende hooilanden, waterplanten, rietland, moerasbos

Bezienswaardigheid

Watertoren Sint Jansklooster

Boswachter Regina Brouns (Natuurmonumenten):

“Er leven hier ontzettend veel soorten planten en dieren zoals de purperreigers. En we hebben in De Wieden het zeldzame trilveen. Daar zijn we heel trots en zuinig op.”

Eén met de natuur De beste manier om dit waterrijke gebied te beleven is per kano. Op het moment dat je loskomt van de oever, ben je één met de natuur. De stilte op het water, het ruisen van het riet, het zingen van de vogels en de kalme slag van je peddel. De warme zon op je gezicht. Het koele water langs je handen. Welkom in de weidse wereld van De Wieden.

Waterluchtbed Al varend kom je langs trilveen, een dunne laag drijvend veen met bijzondere planten. Dit voelt aan als een enorm waterluchtbed. De Wieden is één van de laatste gebieden in Europa waar dit zeldzame fenomeen voorkomt. Het ontstaat soms op plekken waar het water heel schoon is. Om de trilvenen te herstellen en uit te breiden, heeft Natuurmonumenten op een aantal drijvende plantenmassa's in Schinkellanden bomen en struiken verwijderd. Een maatregel van het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen'.

Eindeloze rietlanden In het voorjaar kun je heel ver uitkijken over de eindeloze rietlanden. Je vaart langs graslanden vol roepende weidevogels en knalgele

dotterbloemen. In de zomer beweeg je je tussen bloeiende oeverplanten, zingende rietvogels en zoemende insecten. Als je goed luistert, hoor je het knisperen van de vleugels van de libellen tussen de *krabbenscheer*. En misschien zie je in het kraakheldere water een *ringslang* zwemmen.

zien

Hoog boven laagveen

In Nationaal Park Weerribben-Wieden staat de watertoren Sint Jans klooster die in 2014 is omgetoverd tot een uitkijkpunt. Het genieten begint binnen al bij de beklimming van de indrukwekkende houten trap. Eenmaal boven kijk je vanaf 45 meter hoogte je ogen uit over het laagveenlandschap van De Wieden.

Ontstaan laagveen

In deze acht gebieden bevind je je op grond die duizenden jaren oud is. In Nederland is \pm 8000 tot 5000 jaar geleden laagveen ontstaan. Doordat de zeespiegel steeg, steeg ook de grondwaterstand. Hierdoor ontstonden lagunes langs de kust en meren in het binnenland. Deze wateren groeiden geleidelijk dicht met riet en andere moerasplanten. Het dode plantenmateriaal kwam terecht in het water en zo zijn de – soms metersdikke – veenpakketten ontstaan.

Cultuurlandschap

Ruim 1000 jaar geleden begon de Nederlandse bevolking te groeien. Dat betekende dat er meer behoefte kwam aan voedsel en brandstof. Om dat voedsel te verbouwen, was meer landbouwgrond nodig. Het oog viel op de tot dan toe ondoordringbare veenmoerassen. Om dit natte gebied toegankelijk te maken, werden er sloten gegraven. Zo ontstonden de o zo typisch Hollandse veenweidegebieden: door sloten omringde kavels met grazende koeien. Kaarsrecht cultuurlandschap.

Turfwinning

In de middeleeuwen ontdekten men bovendien dat gedroogd veen goed brandde. Het werd gebruikt als alternatief voor het schaarse hout. Zo begon de turfwinning. Turfstekers staken het veen met een schop of baggerbeugel uit. Ze legden het natte veen te drogen op smalle stroken grond, de legakkers. De gaten die ontstonden door het verwijderde veen – petgaten – vulden zich met water. Sommige legakkers waren zo smal dat ze bij storm compleet werden weggeslagen door het water. Hierdoor ontstonden grote plassen, zoals de Beulakerwijde in De Wieden en de Noordeinderplas in de Nieuwkoopse Plassen.

Verlanding

Na de turfwinning veranderde het legakkerlandschap. Waterplanten als fonteinkruid en krabbenscheer deden het goed in het schone water van de petgaten. Ze bedekten al snel het wateroppervlak waar ze op bleven drijven door hun met lucht gevulde wortels. Deze steeds dikker wordende, dobberende plantenmatten – drijfkillen – vervlochten zich met elkaar tot een stevige massa: water was land geworden.

Ook oeverplanten als riet en lisdodde werkten mee aan dit proces van verlanding door steeds een stukje verder het water in te groeien. Vooral vanuit een kano kun je dit goed zien.

Hooiland

Het nieuwe natte land werd onder meer gebruikt als grasland om van te hooien. Zo'n hooilandje werd af en toe gemaaid en door het hooi af te voeren, werd de grond steeds voedselarmer. Een prima bodem voor bijzondere planten als moerasviooltje, Spaanse ruiter en blauwe knoop.

Rietland

Andere delen waar veel riet op stond, werden 's winters onderhanden genomen door de rietsnijders. Na een tijdje veranderde dit land in veenmosrietland: dunne rietstengels en dikke pakketten veenmossen waar zeldzame soorten als kamvaren en ronde zonnedauw op groeiden.

We blijven hard werken ...

Om de natuurlijke soortenrijkdom van laagveen – het voorkomen van verschillende soorten planten en dieren – te behouden, is het noodzakelijk dat we hard blijven werken. Omdat turfwinning niet meer bestaat, bootsen we dit nu na. Met het project 'Nieuw leven in het veen' hebben acht laagveengebieden een enorme stimulans gekregen, maar dat betekent niet dat we nu klaar zijn. Intensief beheer blijft nodig om het laagveen levend te houden en voor de toekomst te bewaren. Maatregelen als baggeren, trekgraten graven en struiken en bomen verwijderen zullen dan ook met enige regelmaat terugkeren.

... zodat we ook kunnen blijven genieten!

Door het LIFE-project 'Nieuw leven in het veen' kunnen deze laagveengebieden weer met een schone lei beginnen. Water verandert weer heel langzaam in land, zeldzame planten en dieren komen weer tevoorschijn. En wij kunnen met zijn allen weer genieten van het zo vertrouwde Hollandse landschap. Een landschap dat altijd in beweging is en blijft.

'Nieuw leven in het veen' in cijfers en feiten

Bijdragen partners

na realisatie

Verwachtte resultaten

Kwaliteitsverbetering natuur: 399 ha

Uitbreiding laagveennatuur (extra hectares): 167 ha

veenmosrietland

Kwaliteitsverbetering 59,1 ha
Uitbreiding 109,6 ha

bauwgrasland

44,4 ha

hakhout

5,1 ha

legakkers

0,5 ha

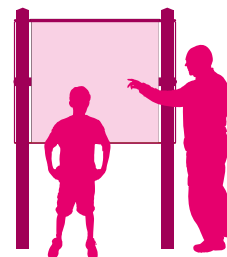
moeras

2,4 ha
7,4 ha

Gerealiseerde recreatievoorzieningen

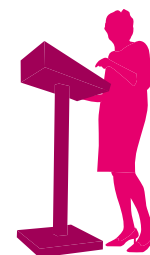
- 1 informatiepunt Rottige Meente
- 1 informatiepunt Fort Kijkuit
- 1 informatiepunt Botshol
- 1 uitkijkpunt De Put

- 22 informatiepanelen
- 1 publieksrouteboekje

- 1 excursieboot Nieuwkoopse Plassen
- vaargidsencursus voor 80 gidsen

- 1 symposium

Werk in uitvoering

- omvorming maaibeheer

- realisatie recreatievoorzieningen

- plaggen, baggeren, verwijderen houtopslag, graven petgaten

- noodzakelijk papierwerk

- monitoren resultaten

- toegepast onderzoek

- vochtige heide
- 0,3 ha

- trilveen
- 33,0 ha

- watervegetatie
- 304,2 ha

- galigaanmoeras
- 5000 m

- verwijderen houtopslag
- 2969 m

- slootherstel
- 3286 m

Partners

Co-financiers

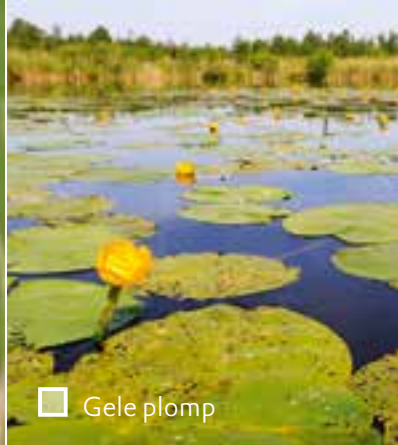
Colofon

Productie	Buro NIV, Oscar Langevoord
Tekst	MK teksten, Maureen Kemperink; Adriaan van Dam (gedicht, 2009)
Vormgeving	Buro NIV, Oscar Langevoord
Drukwerk	Dijkgraaf-Rijndorp, Apeldoorn
Fotografie	Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Jaap Bakker, Janko van Beek, Geurt Besselink, Hans Brandsma, Gerard Bos, Marcel Broek, Paul Cools, Bert van Dijk, Dick van Egmond, Nico Gouka, Paul van Gaalen, Luc Hoogestein, Kees Joustra, Annie Keizer, Gertjan van der Kooij, René Koster, Andries de la Lande Cramer, Mirjam Langelaar, Martin van Lokven, Klaas Lukas, Albert Meek, Ronald Messemaker, C.H. Molenaar, Harry Nagel, Ruud Poelstra, Eugenie Rutten, Michiel Schaap, Ferry Siemensma, Ruben Smit, Martin Stevens, Teun Veldman, Jord Visser, Martin van Vorstenbosch, Klaas van der Wal, Ben Walet, Caroline Westdijk, Wim Westdijk, Rick Willemsen, Rob de Wind

9x levend laagveen is een uitgave van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Dit Layman's report is geproduceerd met een bijdrage van het financieringsinstrument **LIFE+ Nature** van de Europese Unie (New Life for Dutch fens, **LIFE12NATNL000372**). Zie ook www.natuurmonumenten.nl/projecten/nieuwleveninhetveen en www.staatsbosbeheer.nl/nieuwleveninhetveen.

Bruine kiekendief

Gele plomp

Groene glazenmaker

Echte koekoeksbloem

Grote zilverreiger

 Unieke laagveensoorten

In het laagveen leven veel bijzondere planten en dieren. Van de drijvende krabbenscheerplant tot de elegante purperreiger, van de groene glazenmakerlibel tot de bruine kiekendief. Sommige soorten zie je zo, voor andere moet je wat meer moeite doen. En in het ene laagveengebied leven weer andere soorten dan in het andere. Maar soms wordt je geduld beloond en sta je ineens oog in oog met zo'n fraaie zeldzaamheid.

Ringslang

Krabbenscheer

Roerdomp

Waterlelie

Watermunt

Otter

Ree

Aalscholver

Dotterbloem

Rietgors

Zwarte stern

Blauwborst

Purperreiger

Een landschap om trots op te zijn

Laagveengebieden horen bij het oer-Hollandse landschap. Een landschap waar mens en natuur al eeuwen samenwerken. De open waterplassen, de bloemrijke veenweides, de wuivende rietkragen en de natte moerasbosjes zijn belangrijke overlevingsplekken voor bedreigde vogels en bijzondere planten. Omdat er al lang geen turf meer wordt gewonnen, groeien de laagveengebieden langzaam maar zeker dicht. Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer voerden daarom in acht laagveengebieden LIFE-herstelmaatregelen uit om dit proces te keren. Kom het beleven!

Staatsbosbeheer is het groene nutsbedrijf van Nederland. Wij ontwikkelen en beschermen het groene erfgoed van ons land. We brengen natuur dicht bij de mensen, nu en in de toekomst. Dat zit in onze natuur.

Natuurmonumenten is dé beweging van mensen met hart voor de natuur. We activeren iedereen van jong tot oud om de natuur te beleven en ervan te genieten. Natuurmonumenten beschermt natuurgebieden, waardevolle landschappen en cultureel erfgoed. Dat doen we met steun van vele Nederlanders. Doe ook mee, want natuur laat je leven.

9x

de natuur in met Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer

